

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК НАСКРІЗНЕ ВМІННЯ У НОРМАТИВНОМУ ПОЛІ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Динамічні трансформації сучасного ринку праці та стрімка інтеграція штучного інтелекту в усі сфери людської діяльності вимагають від освітніх систем формування особистості, здатної до глибокого аналізу та швидкої адаптації. З огляду на це розвиток критичного мислення в здобувачів освіти закріплено як стратегічний пріоритет на всіх рівнях нормативно-правового регулювання. Сучасне нормативне поле профільної школи ми розглядаємо як цілісну систему вимог та орієнтирів, що охоплює загальні нормативи, дидактичні засади та завдання відповідно до нового освітнього простору. Згідно з глобальними прогнозами Всесвітнього економічного форуму саме аналітичність та когнітивна гнучкість стають визначальними якостями випускника, який стане проактивним суб'єктом, здатним здійснювати свідомий життєвий вибір.

У Концепції «Нова українська школа» (2016) виокремлено компетентності, необхідні для успішної самореалізації особистості, зокрема, уміння навчатися впродовж життя, обов'язковою складовою якого є критичне та системне мислення [1].

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020) наголошується, що метою повної загальної середньої освіти є «...всебічний розвиток, ... особистості, яка здатна до життя в суспільстві, ... має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності». Формування ключових компетентностей базується на комплексі наскрізних умінь, де критичне мислення виступає інтегративним чинником, що поєднує аналітичні навички, творчість та емоційну регуляцію для ефективного прийняття рішень і конструктивної співпраці [2].

Згідно з Державним стандартом профільної середньої освіти (2024 р.) критичне мислення виступає механізмом формування життєвої стійкості та свідомого вибору життєвого шляху учня. Воно інтегрується в інформаційно-комунікаційну компетентність як здатність впевнено і відповідально використовувати цифрові технології, дотримуючись принципів академічної доброчесності. Процес опрацювання інформації з різних джерел у Стандарті нерозривно пов'язується з її критичним осмисленням, що є необхідною умовою для обстоювання власних поглядів та національних цінностей в різних життєвих обставинах. Це дозволяє учню критично та інноваційно реагувати на зміни, об'єктивно оцінювати власні потреби для навчання впродовж життя та ефективно взаємодіяти в колективі. Критичне мислення є інтегральним складником кожного наскрізного вміння, перерахованого в документі, оскільки воно забезпечує когнітивну базу для аналізу й верифікації інформації під час читання, об'єктивність і доказовість при висловленні думок та обґрунтуванні позицій, етичність і виваженість у творчості та ініціативності, а також виступає аналітичним фільтром для оцінювання ризиків, прийняття рішень та розв'язання проблем у процесі кон-

структивної емоційної регуляції та групової співпраці. Стандарт нормативно закріплює критичне мислення як наскрізний інструмент, що забезпечує перехід від пасивного споживання контенту до проактивної, науково обґрунтованої самореалізації особистості в сучасному суспільстві [3].

Згідно з Наказом МОН України «Концептуальні засади реформування профільної середньої освіти (академічні ліцеї)» випускник має бути цілісною особистістю, здатного до критичного мислення. Трансформація когнітивних процесів сучасних підлітків, зумовлена впливом «кліпового мислення» та домінуванням віртуального простору, визначає критичне мислення не просто як освітню навичку, а як життєво необхідний інструмент адаптації, що дозволяє перетворити пасивне споживання швидкозмінної інформації на свідому й продуктивну діяльність через інтеграцію цифрових гаджетів у процес ефективного навчання та самореалізації. Трансформація сучасного академічного ліцею в мотивувальний осередок особистісного розвитку вимагає розвиток критичного мислення як інструменту подолання суб'єктивних упреджень при здійсненні життєвого вибору. Це передбачає перехід від репродуктивного навчання до активної проектної діяльності, де здатність аналізувати об'єктивні дані про ринок праці та наслідки власних рішень стає основою формування особистості. Розвиток дидактичного феномена критичного мислення в такому контексті забезпечує гармонійне поєднання індивідуальної свободи учня з відповідальним лідерством та громадянською свідомістю, що дозволяє випускнику стати свідомим громадянином і проактивним архітектором власної освітньої та професійної траєкторії [4].

У звіті Світового економічного форуму «The Future of Jobs Report 2023» аналітичне та критичне мислення визначені як пріоритетні навички №1, що мають вирішальне значення для професійної успішності до 2027 року. В умовах тотальної цифровізації та впровадження штучного інтелекту саме ці когнітивні вміння стають головною конкурентною перевагою людини, оскільки їх найважче автоматизувати. Критичне мислення виступає необхідним інтелектуальним фільтром для верифікації результатів роботи ШІ та протидії алгоритмічним «галюцинаціям», забезпечуючи логічну достовірність інформації. Як інструмент когнітивної гнучкості, воно дозволяє особистості оперативно адаптуватися до змін та ефективно розв'язувати складні проблеми в умовах невизначеності. Таким чином, розвиток критичного мислення безпосередньо корелює зі здатністю старшокласників до свідомого життєвого вибору, перетворюючи аналітичні навички на стратегічний ресурс для соціальної та професійної самореалізації в динамічному трудовому середовищі [5].

Важливо враховувати, що формування високого рівня когнітивної гнучкості безпосередньо залежить від фундаменту, закладеного на попередніх етапах навчання. Розвиток базових аналітичних навичок та подолання дефіцитів у читанні з розумінням є першоосновою для подальшої розбудови критичного мислення здобувачів освіти (О. Барановська).

Комплексний аналіз нормативного поля профільної середньої освіти підтверджує, що критичне мислення виступає фундаментальним інтегративним складником, який

детермінує розвиток усіх наскрізних умінь та є когнітивною основою формування ключових компетентностей здобувача освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розпорядження КМУ від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст. 226) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

3. Постанова КМУ від 25 липня 2024 р. № 851 «Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text>

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2024 року № 1451 «Концептуальні засади реформування профільної середньої освіти (академічні ліцеї)» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1451729-24#Text>

5. World Economic Forum (2023). The Future of Jobs Report 2023. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-iobs-report-2023/>

6. Барановська О. В. Уміння читати з розумінням: компенсація освітніх втрат учнів початкової школи в умовах воєнного часу. *Зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 листопада 2022 р.* Наук. ред.: О. Топузов, О. Малихін. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. С. 78–82. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734276>